



Visnyk of Dnipropetrovsk University.  
Ser. World Economy and International Economic Relations  
Visnyk Dnipropetrovskogo Universytetu.  
Ser. Svitove Gospodarstvo i Mizhnarodni Ekonomichni Vidnosy'ny'  
Вестник Днепропетровского университета.  
Сер. Мировое хозяйство и международные  
экономические отношения  
Visn. Dnipropetr. Univer. Ser. Svitove Gospodarstvo  
i Mizhnarodni Ekonomichni Vidnosy'ny'. 2017, 9 (25), S. 90–105  
doi 10.15421/181708

ISSN 2409-9228 (print)

[www.dnu-wej.dp.ua](http://www.dnu-wej.dp.ua)

УДК 327+339.9

JEL: F02; F22; F42

Article info

Received

18.02.2017

Received in

revised form

15.04.2017

Accepted

27.04.2017

I. O. Steblianko, O. O. Kozych\*

### MODERN MIGRATION PROCESSES IN THE EU: MAIN FACTORS AND CONSEQUENCES

Today, all members of the international community are faced with common global challenges, among which there is international migration. This phenomenon has trans-border nature, affects the interests of all states and needs to develop a unified strategy and policy. For this very reason it is important to identify the main causes and factors that cause international migration in this particular twenty-first century. In addition, we define and review the main problems and consequences of migration for countries receiving immigrants and the countries in which there is outflow abroad.

The purpose of the article is to determine the causes and consequences of the 21st century migration processes for further development of new approaches, flexible policies and quick action from the governments of all countries.

For the achievement of the put aim approach of the systems, scientific methods of analysis and synthesis, was used. As a result of the expansion and unification of national databases we have the opportunity to conduct research that reveal the trends of international migration.

This paper examined the concept of international migration, and the main factors and the influences that cause international migration. Analyzing all the factors, we assume that it is political factors will be the driving force behind international migration and global destabilization. Particularly there are important the conflicts in the Middle East, Southeast and South Asia and the former Soviet Union. We examined the geography and directions of international migrations. Analyzing the geography, we used the Index Human Development Index, which most clearly presents a brief on the current map migration. There is no doubt about the seriousness of the problems faced by European governments as a result of the current surge in international migration. Of particular concern there is the significant level of illegal migration, which requires new approaches, flexible and fast policy action by all governments. The scale of this issue requires the development of new legal, practical and moral waste on the territory of the EU to be more effective and humane than before. Besides the strategy on illegal migration, the EU recognizes the necessity to work with immigrants who have already arrived and settled to the Member States. The European Council has adopted the strategy «Europe 2020» and the five main objectives, among them – the promotion of social integration in order to eliminate at least 20 million people from the risk of poverty or social exclusion. There is no doubt that in the light of current political, economic, social and environmental developments, the world is waiting for a series of challenges, changing religious, racial and cultural characteristics of each country and repeated changes of the demographic map of Europe and the world.

The scientific novelty of this work consists in concentrating on the special aspects of migration in the particular 21st century, and also in relation to modern

\* Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна;  
E-mail: irinasteb23@gmail.com

military conflicts, ensuring the unity of qualitative analysis of geographic and quantitative changes and determining the prospects for further behavior of the process under consideration.

Prospects for further research on the topic of work – further development of new approaches, flexible policies and quick action from the governments of all countries.

*Key words:* migrants, international migration, migration crisis, illegal immigration, interstate movement.

**І. О. Стебляно, О. О. Козич**

### **СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ**

З розвитком економічних, політичних та міжнаціональних процесів тема міжнародної міграції набирає своєї актуальності, з чим і пов'язаний пошук причин, чинників та наслідків міжнародних міграційних процесів ХХІ століття. В статті виокремлені та розглянуті основні проблеми та наслідки міграцій як для країн, що приймають мігрантів, так і для країн, в яких відбувається відтік за кордон.

*Ключові слова:* мігрант, міжнародна міграція, міграційна криза, нелегальна міграція, міждержавні переміщення.

**И. О. Стебляно, О. О. Козыч**

### **СОВРЕМЕННЫЕ МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ: ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ**

С развитием экономических, политических и межнациональных процессов тема международной миграции набирает свою актуальность, с чем и связан поиск причин, факторов и последствий международных миграционных процессов ХХІ века. В статье выделены и рассмотрены основные проблемы и последствия миграции как для стран, что принимают мигрантов, так и для стран, в которых происходит отток за границу.

*Ключевые слова:* мигрант, международная миграция, миграционный кризис, нелегальная миграция, межгосударственные перемещения.

#### **Постановка проблеми**

Сьогодні всі члени світової спільноти стикаються зі спільними глобальними викликами, серед яких є міжнародна міграція. Це явище має транскордонний характер, зачіпає інтереси всіх країн і вимагає вироблення єдиної стратегії та політики. У результаті розширення й уніфікації національних баз даних про осіб, які перетинають кордон, з'явилася можливість проведення досліджень, які виявляють закономірності міжнародної міграції. Їх існування дозволяє також відповісти на питання про чинники міжнародної міграції, встановити особливості для цього процесу в різних регіонах і країнах. Саме тому важливо визначити основні причини та фактори, які викликають міжнародну міграцію саме в ХХІ ст., та звернути увагу на особливості міграційних процесів сьогодення.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Найбільш поширене визначення міграції дав Л. Л. Рибаківський, який під міграцією розуміє будь-яке територіальне переміщення, що поєднується між населеними пунктами однієї або декількох адміністративно-територіальних одиниць, незалежно від часу перебування і переслідуваної мети (Rybakovskij, 2003). Але треба відзначити, що мета переміщення визначає характер міграції, і тому обов'язково повинна бути врахована у визначенні напря-

мів. Нерідко в якості критерію визначення «мігрант» вказують на цільовий характер переміщення особи. Так, наприклад, Т. Я. Хабрієва пропонує визнати мігрантом особу, яка здійснює просторове переміщення через кордони державних або територіальних утворень, пов'язане з цільовою зміною нею місця проживання (перебування) на невизначений або певний термін, і отримує в результаті цього спеціальний правовий статус (Habrieva et al., 2002).

Аналізуючи поняття «мігрант» в рамках нашої статті, важливо розглянути термін «міжнародна міграція». В наукових та юридичних джерелах міжнародна міграція – це різновид або тип міграцій, що охоплюють представників різних етносів, між якими здійснюється активне або пасивне переселення, тобто обмін людськими чи матеріальними ресурсами. Якщо той чи інший народ є державотворчою нацією, то імміграція на територію створеної нею держави може розглядатися як міжнародна міграція.

Міграції викликані рядом взаємозалежних причин, факторів та чинників, які на неї впливають (Sjaastad, 1962). У науковій літературі існує різноманітна класифікація чинників, під впливом яких формуються напрямки та масштаби міграційних процесів. В цілому, переміщення у просторі завжди відбувається внаслідок дії економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових, екологічних та інших факторів. Важливо, що ці чинники діють одночасно та певною мірою взаємозалежні, тож виявити окремі компоненти міграційного процесу, сформовані під впливом одного чи двох факторів, як правило, складно та не є коректним.

Останніми роками широкого поширення набули міграції, зумовлені політичними, етнічними та іншими переслідуваннями, а також воєнними конфліктами. Узагальнюючи причини, це переміщення людей у пошуках кращого життя, втеча від місць ведення бойових дій та втеча від правосуддя.

**Визначення не вирішених раніше частин загальної проблеми**

Не дивлячись на значну кількість досліджень і публікацій з питань міжнародної міграції, ця тема не втрачає, а навпаки набирає своєї актуальності з активним розвитком інтеграційних та глобалізаційних процесів. Новизна цієї роботи полягає в зосередженні на особливостях міграційних процесів саме у XXI ст., а також їх зв'язку з сучасними військовими конфліктами та забезпеченні єдності якісного аналізу географічних і кількісних змін, і визначенні перспектив подальшої динаміки процесу в ЄС.

**Формулювання мети**

Метою даної статті є визначення причин і наслідків міграційних процесів в ЄС для подальшого визначення нових підходів, гнучких політик і швидких дій з боку ЄС та урядів країн-членів. Завдання роботи полягали у встановленні провідних причин, чинників, наслідків міграції як для країн, що приймають мігрантів, так і для країн, в яких відбувається відтік за кордон; моделюванні ймовірних змін у міграційних процесах. Для досягнення поставленої мети були використані такі методи дослідження, як: аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняльний метод, метод узагальнення та екстраполяції

**Виклад  
основного  
матеріалу**

тенденцій. Інформаційну базу дослідження склали дані Організації Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародної організації з міграції (МОМ), Міжнародної організації праці (МОП), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), інституту міжнародної політики, інституту економіки праці, Евростату.

Зараз Європа переживає найбільшу з часів Другої світової війни міграційну кризу, викликану, в першу чергу, збройними конфліктами в країнах Близького Сходу та Північної Африки. Як зазначає М.Цорабатир, «..Влітку 2015 р., сирійська криза біженців стала європейською гуманітарною кризою...» (Corabatir, 2016). Велика частина мігрантів прибуває через Туреччину до Греції і потім направляється в інші країни ЄС. За даними Фронтекс (Frontex), тільки в 2015 р. Європа отримала в цілому 1,5 мільйона заяв про надання притулку, що є безпрецедентно високою цифрою (майже вдвічі більше попереднього піка клопотань у 1992 р.). Ці заяви досить нерівномірно розподілені між країнами ЄС, і тільки близько 10 % з поданих до країн ЄС (плюс Норвегія і Швейцарія) в період з 2000 по 2014 р. були задоволені.

Також, на передній план вийшли міграції, зумовлені демографічними причинами. Це є довготривалим фактором, породженим серйозним розривом між темпами зростання населення в найбільш багатих і найбільш бідних країнах світу. Незважаючи на поступове уповільнення темпів збільшення загальної чисельності населення Землі, швидкість приросту населення в різних країнах істотно різна, причому найвищі темпи зростання населення спостерігаються в найбільш відсталіх країнах Африки, Азії, Латинської Америки. В результаті таких демографічних диспропорцій відбувається масова міграція з країн Азії, Африки, Латинської Америки в США та європейські країни. Так, за деякими оцінками, сумарна частка ісламського і не білого населення в країнах Західної Європи може зрости з 10 – 15 % в 2000 р. до 20 – 25 % у 2025 р. і до 35–40 % у 2050 р.

Демографічні зрушення і викликана ними глобальна міграція населення тісно пов'язані з екологічною ситуацією в різних регіонах, з впливом глобальної екологічної кризи і глобальних кліматичних змін. Міграція все частіше відбувається з несприятливих в екологічному або кліматичному відношенні регіонів у більш сприятливі (наприклад, активна міграція з тих областей Африки, Близького Сходу і Середньої Азії, в яких має місце опустелювання).

Серед важливих причин, що викликають міжнародні міграції, є економічні чинники. Традиційно, такі міграції в літературі іменуються трудовими. Однак, у зв'язку з тим, що в останні десятиліття виникло і закріпилося поняття «витік мізків», що позначає трудову міграцію висококваліфікованої робочої сили, ми диференціюємо терміни «витік мізків» і «трудова міграція».

Міжнародна трудова міграція прийняла безпрецедентний характер і стає типовим явищем у соціально-економічному житті сучасного світу. У пошуках бажаної роботи та відповідного рівня життя люди переїжджають з країни в країну, причому термін пе-

ребування в країні приїзду може варіюватися від декількох годин або днів до десятиліть. Масштаби трудової міграції у світі постійно зростають, і в цей процес залучені практично всі країни. Останні роки економічна криза видозмінила міграційні потоки у ЄС. Увага була прикута до міграцій з Греції, Іспанії та Португалії, які пережили кризу безробіття, до Німеччини, яка була більш приваблива для працевлаштування. Також, через ряд комплексних економічних чинників, емігранти з Румунії направлялися до Італії та Іспанії, тим часом як поляки прагнули до Великої Британії.

Необхідно відмітити, що трудова міграція нерозривно пов'язана з інституційним середовищем країн. У теоретичних і емпіричних дослідженнях впливу інституційного середовища на інтенсивність трудової міграції розглядаються, перш за все, законодавство про захист зайнятості, система страхування безробіття, особливо конкуренції. Список чинників, що впливають на динаміку трудових міграцій та, власне, ринок праці, можна подовжити, додавши до нього державні програми на ринку робочої сили, механізми встановлення заробітної плати і ряд інших. Виокремлювати тільки один чинник, що є визначальним для трудової міграції, як, наприклад, жорсткість трудового законодавства, не є коректним. Країни з різним ступенем жорсткості трудового законодавства могли мати схожі показники обороту. Перш за все, методологічно дуже складно дати оцінку окремих компонентів трудового законодавства (звичай вони оцінюються в балах) і тим більше порівняти їх по країнах. Цей вплив важко відокремити від впливу інших інституціональних факторів. Більш того, ці або інші чинники можуть навіть спотворити оцінку наслідків одного з інститутів. Наприклад, більш висока компресія заробітної плати в ЄС порівняно з США може нівелювати вплив політики ринку праці. Темпи трудової міграції також залежать від національної специфіки системи страхування по безробіттю. Таким чином, говорячи про трудову міграцію, всі чинники, які діють у комплексі, мають безумовний вплив на потоки трудових міграцій, що стали невід'ємною рисою сучасного світу.

Важлива особливість, що характеризує сучасний етап розвитку міграційних процесів, полягає у значному збільшенні нелегальної міграції. Оскільки в багатьох країнах уряди законодавчим шляхом регламентують приплив іноземної робочої сили, остільки сильно зросло її нелегальне проникнення через державні кордони. Нелегальне перевезення мігрантів стало дуже прибутковим кримінальним бізнесом – перевізники беруть дуже багато грошей за те, щоб доставити біженців до ЄС. При цьому часто мігрантів доставляють на старих та переповнених судах, які терплять лиха, не допливши до берега. Одна з найбільших трагедій трапилася 14 квітня 2015 р., коли в результаті краху судна з мігрантами, що прямував з Лівії до Італії, загинуло 400 чоловік. Згідно з даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), протягом 2015 р. більш ніж 1,014 мільйона мігрантів прибуло в Європу морем, що в 4,5 рази більше, ніж у 2014 р.

1. Бідність та соціальне відчуження. Мігранти, у яких відсутні достатні фінансові ресурси для задоволення своїх потреб, схильні до ризику бідності та соціальної ізоляції. Так, у 2015 р. в ЄС 41,6 % осіб іноземного походження у віці 25-54 років були оцінені як схильні до ризику бідності та соціальної ізоляції (табл. 1), що значно вище порівняно з уродженцями країн ЄС (25,5 %). Крім того, значно збільшилися показники порівняно з 2010 р., що свідчить про негативну тенденцію.

**Таблиця 1. Особи, схильні до ризику бідності та соціальної ізоляції у віці 25-54 років в ЄС за місцем народження та статтю, станом на 2010 та 2015 р. (Eurostat, 2015)**

Ознаки	2010		2015	
	Уродженці	Особи іноземного походження	Уродженці	Особи іноземного походження
Всього	23,4	37,3	25,5	41,6
Чоловіки	22,7	36,5	25,2	41,7
Жінки	23,9	38,1	25,8	41,5

Більш високі ризики бідності і соціальної ізоляції осіб іноземного походження виникають у осіб, що не є громадянами ЄС, тоді як мігранти з країн ЄС знаходяться під загрозою бідності майже в тій самій мірі, що й уродженці країн, що приймають мігрантів.

Порівнюючи статеву приналежність, можна сказати, що, як чоловіки, так і жінки іноземного походження стикаються з подібним ризиком, хоча ймовірність опинитися на межі бідності або соціальної ізоляції була трохи вищою у жінок, ніж у чоловіків у 2010 р. Однак, ця відмінність стосується в основному тих чоловіків або жінок, що живуть без партнера протилежної статі (див. табл. 1).

За даними Євростат, у 2015 р. кількість осіб на межі бідності або соціального відчуження серед мігрантів була найвищою в Греції (67,5 %), а також в Іспанії (53,9 %), Македонії (65 %), Бельгії, Франції, Ірландії, Італії, Кіпрі, Сербії і Люксембурзі, де частка складала більше 40 %. Говорячи про мігрантів, які народилися в країнах, що не є членами ЄС, розрив значно зростає. У 10 державах-членах ЄС частка мігрантів, які не були народжені в жодній країні ЄС-27 і які перебувають під загрозою бідності, перевищує частку уродженців більш ніж на 20 %; в Бельгії, Люксембурзі і Фінляндії така різниця складає 30 % або більше.

2. Перенаселеність. Особи іноземного походження часто знаходяться в менш вигідному становищі щодо умов житла. У 2008 р. 19 % уродженців та 23% мігрантів, які проживають в ЄС, зіткнулися з проблемою перенаселеності. Ситуація була ще гіршою для мігрантів, які народилися за межами ЄС – 26 % осіб проживали в перенаселених житлових умовах. Найбільша відмінність у рівні перенаселення між уродженцями та мігрантами (більше 15 %) відзначена в Австрії, Греції, Словенії, Франції та Данії. Держави-члени ЄС, де



мігранти знаходяться в аналогічній або навіть кращій ситуації, ніж уродженці, є Латвія, Мальта, Ірландія, Нідерланди, Кіпр, Фінляндія та Угорщина.

3. Низький рівень освіти. Молодь іноземного походження, як правило, знаходиться під великим ризиком виходу з системи освіти і професійної підготовки, не отримавши повну середню освіту. Також це стосується тих молодих людей, які народились в країні проживання, але є другим поколінням мігрантів (тобто їх батьки були міжнародними мігрантами).

4. Етнічні та релігійні зрушення. Нелегальна міграція є прямою загрозою етнічним та релігійним заворушенням. Крім того, високий рівень народжуваності серед мігрантів призводить до розмивання етнічного складу населення (наприклад, це вже відбувається в США, Великій Британії, Франції), ціннісних основ суспільства, до зміни способу життя широких верств населення, до глибоких культурних, соціальних і політичних зрушень.

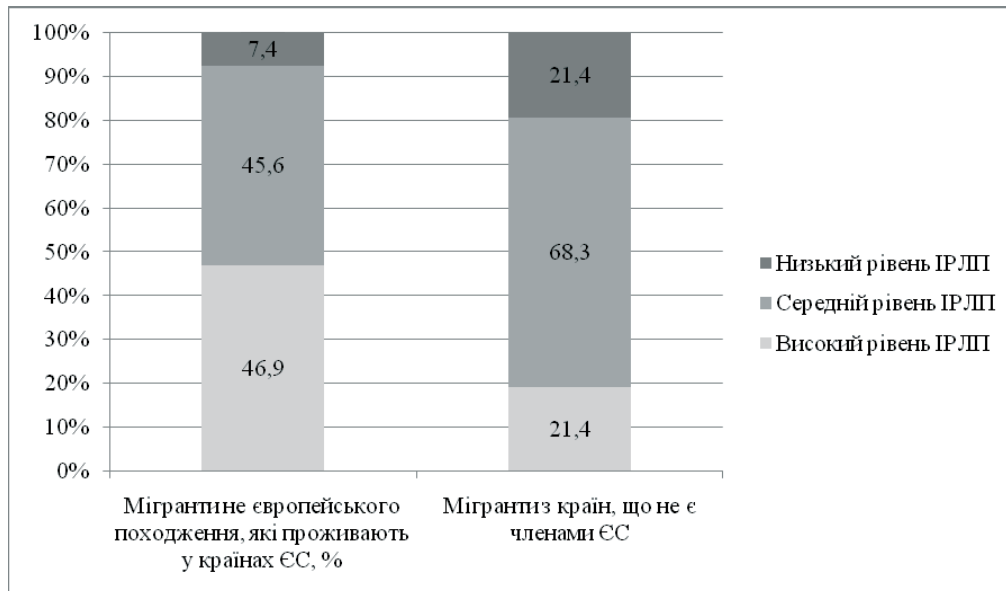
5. Міжнародна інтеграція. Для країн, в яких відбувається відтік людських потоків за кордон, міграція як складова глобалізації, вже давно розглядається як певна «система безпеки», що дозволяє країнам експортувати свої демографічні «надлишки» й отримувати страховий дохід від грошових переказів. Однак це може бути і загрозою в разі еміграції кваліфікованих кадрів, особливо для країн, що розвиваються. Недавні дослідження показують, що для країн, що розвиваються, міграцію також слід розглядати як засіб подальшої інтеграції в світову економіку. Для країн, що приймають мігрантів, міграція та формування діаспор безумовно повинна розглядатися як потенційно значний генератор кваліфікованих кадрів. Все частіше зазначається позитивний ефект від міграцій у вигляді налагодження торгових зв'язків не тільки в плані товарообігу, а ще й фінансових вигод (особливо прямих іноземних інвестицій) та наукових здобутків. Також мігранти можуть робити значні внески в інтеграцію їх рідних країн до глобальної економіки.

У різних країнах частка населення іноземного походження істотно відрізняється. В абсолютному вираженні найбільше число народжених за кордоном осіб проживають у Німеччині, Франції, Великій Британії, Іспанії та Італії. У відносному вираженні, серед країн ЄС з найвищою часткою осіб, народжених за кордоном, є Люксембург, де мігранти складають 32,2 % від загальної чисельності населення. У 2009 р. високий відсоток осіб іноземного походження (10 % і більше від загальної чисельності проживаючого на території населення) спостерігався в Естонії, Словенії, Латвії, Австрії, Ірландії, Кіпрі та Швейцарії. У разі Естонії і Латвії, частка мігрантів, що народилися поза межами ЄС, є особливо великою через велику кількість осіб, що народилися в різних країнах колишнього Радянського Союзу. Для Словенії значну кількість мігрантів склали особи, що народилися в інших частинах колишньої Югославії. Менше 5 % мігрантів від загальної кількості населення було відзначено у Фінляндії, Чехії, Польщі, Словаччині та Румунії.

Аналізуючи географію міжнародної міграції, доречно додатково диференціювати мігрантів залежно від рівня розвитку їхньої країни громадянства. Для того, щоб проаналізувати та відобразити цю інформацію, використовується Індекс розвитку людського потенціалу – ІРЛП (The Human Development Index).

В групу з високим ІРЛП входять практично всі країни Європи, Північної Америки, велика частина Південної Америки, Австралії, Нової Зеландії, Японії і деякі країни Західної Азії. Середньо та низько розвинені країни в основному розташовані в іншій частині Азії та Африки. Серед мігрантів, які проживали в ЄС у 2008 р., 46 % мігрували з країн з високим ІРЛП і 45,6 % – з країн із середнім ІРЛП. Тільки 7,4 % мігрантів, які проживають в ЄС, є вихідцями з низько розвинених країн. Також закономірно, що мігранти з країн, що не є членами ЄС, з високим ІРЛП значно ширше представлені, порівняно з розподілом населення країн-не членів ЄС, для яких група середнього ІРЛП є найбільшою (див. рис. 1).

На відміну від громадянства, країна народження осіб не змінюється. На розподіл по країнам народження впливає не тільки нещодавня міграція, але й закономірності міграційних потоків, які могли мати місце багато років тому. Тобто кількість і склад мігрантів, які живуть в різних країнах, варіюються залежно від сучасних і минулих моделей міграційних потоків. Таким чином, переважання тих чи інших країн народження мігрантів можуть відображати міграційні потоки, які мали місце кілька десятиліть тому. Напрямки міграційних потоків можуть перебувати під впливом різних факторів протягом довгого часу. Наприклад, велика кількість людей, народжених у Туреччині, на сьогоднішній



**Рис. 1. Розподіл мігрантів, народжених поза межами ЄС, згідно з ІРЛП їх країн народження, у зіставленні зі світовим розповсюдженням мігрантів з країн-не членів ЄС, у %, станом на 2008 р. (Eurostat, 2008)**



день проживає в Німеччині, що є результатом угод по трудовій міграції між цими двома країнами, починаючи з 1960-х років.

Вибір мігрантами країни призначення може залежати від безлічі взаємопов'язаних факторів, включаючи наявність громад та співтовариств з їх країни походження (наприклад, мігранти іракського походження, що шукають міжнародного захисту в Швеції), а також історичні зв'язки між країнами, іноді пов'язані з розпадом або політичною та географічною зміною кордонів держав (наприклад, такі зв'язки між Росією і Латвією, або між Чехією та Словаччиною).

Географія та напрямки міграцій також можуть відображати минулі колоніальні та мовні зв'язки між певними країнами, як це видно в довгій історії міграції з індійського субконтиненту до Великої Британії та в міграціях між Ірландією та Великою Британією, між Бразилією і Португалією, а також між Еквадором і Іспанією, Республікою Суринам і Нідерландами. Послідовні процеси розширення ЄС, зокрема в 2004 і 2007 рр., з поступовим зменшенням обмежень доступу до ринку праці для громадян інших країн-членів ЄС, значно збільшує можливості міграції.

Міграцію досить важко виміряти. Зазвичай важче розраховувати кількість людей, які покидають країну, ніж тих, хто прибуває. Так, аналіз, що порівнює дані за 2014 р. про імміграцію та еміграцію з країн-членів ЄС, це підтверджує. Протягом 2014 р. близько 3,8 мільйона чоловік іммігрували до країн ЄС. Ці загальні цифри не відображають міграційні потоки в / з ЄС в цілому, так як вони також включають в себе потоки між державами-членами ЄС. Серед цих 3,8 мільйонів іммігрантів протягом 2014 р. налічувалося 1,6 мільйона громадян країн, які не є членами ЄС, 1,3 мільйона чоловік з громадянством держави-члена ЄС, але іншої від тієї, до якої вони іммігрували, та близько 870 тисяч осіб, які мігрували в країну ЄС, громадянство якої вони мали (наприклад, повернення громадян або громадян, які народилися за кордоном), та деяка кількість осіб без громадянства (близько 12,4 тисяч).

За оцінками, у Німеччині була найбільша кількість іммігрантів (884,9 тис.) в 2014 р., у Великій Британії (632,0 тис.), Франції (339,9 тис.), Іспанії (305,5 тис.) та Італії (277,6 тис.) (див. табл. 7). У 2014 р. за кількістю емігрантів лідирувала Іспанія (400,4 тис.), за нею йшла Німеччина (324,2 тис.), потім Сполучене Королівство (319,1 тис.), Франція (294,1 тис.) і Польща (268,3 тис.). В цілому 15 держав-членів ЄС повідомили, що кількісні значення імміграції значно перевищили еміграцію, але в Болгарії, Ірландії, Греції, Іспанії, Хорватії, Кіпрі, Польщі, Португалії, Румунії, Словенії та трьох країнах Балтики число емігрантів перевищили число іммігрантів.

Щодо кількості населення, найвищий рівень іммігрантів зафіксували у Люксембурзі (40 іммігрантів на 1 000 осіб), далі йдуть Мальта (21 іммігрантів на 1 000 осіб) та Ірландія (15 іммігрантів на 1 000 осіб). Найбільш високі темпи еміграції в 2014 р. було зареєстровано на Кіпрі (28 емігрантів на 1 000 осіб), Люксембурзі (20 емігрантів на 1 000 осіб) та Ірландії (18 емігрантів на 1 000 осіб).

У 2014 р. питома вага імігрантів з громадянством країни-члена ЄС, до якої вони мігрують, у межах загального числа імігрантів була найвищою в Румунії (91 % всіх імігрантів), Литві (80 %), Естонії (65 %), Польщі (57 %), Латвії (57 %), Словаччині (55 %), Угорщині і Португалії (по 52 %). Це були країни-члени ЄС, які повідомили, що на національну іміграцію припадає більше половини від загального числа імігрантів (див. табл. 2).

**Таблиця 2. Загальна кількість, частка уродженців та імігрантів за громадянством в країнах ЄС станом на 01.01.2015 р. (Eurostat, 2015)**

Країни	Загальна кількість імігрантів	Громадяни		Всього		Громадяни інших країн-членів ЄС		Громадяни країн, що не є членами		Без громадянства	
		тис. осіб	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб
Бельгія	124,8	17,6	14,1	105,9	84,9	64,6	51,8	41,3	33,1	0,0	0,0
Болгарія	26,6	9,5	35,7	17,0	64,0	1,4	5,4	15,3	57,4	0,3	1,2
Чехія	29,9	5,8	19,3	24,1	80,7	14,8	49,3	9,4	31,4	0,0	0,0
Данія	68,4	19,3	28,3	49,0	71,7	23,8	34,9	24,5	35,8	0,7	1,0
Німеччина	884,9	88,4	10,0	790,2	89,3	415,9	47,0	372,4	42,1	1,9	0,2
Естонія	3,9	2,6	65,5	1,3	34,4	0,2	4,0	1,2	29,6	0,0	0,8
Ірландія	67,4	12,4	18,4	55,0	81,6	26,2	38,8	28,7	42,6	0,1	0,1
Греція	59,0	29,5	50,0	29,5	50,0	16,0	27,1	13,5	22,9	0,0	0,0
Іспанія	305,5	41,0	13,4	264,5	86,6	100,0	32,7	164,4	53,8	0,1	0,0
Франція	339,9	126,2	37,1	213,7	62,9	83,5	24,6	130,2	38,3	0,0	0,0
Хорватія	10,6	4,8	45,3	5,8	54,6	2,3	21,9	3,5	32,6	0,0	0,1
Італія	277,6	29,3	10,5	248,4	89,5	68,1	24,5	180,3	64,9	0,0	0,0
Кіпр	9,2	1,4	15,3	7,8	84,7	3,7	40,8	4,0	43,9	0,0	0,0
Латвія	10,4	5,9	56,6	4,4	42,9	0,9	8,9	3,5	33,9	0,0	0,1
Литва	24,3	19,5	80,4	4,8	19,6	0,7	2,7	4,1	16,8	0,0	0,1
Люксембург	22,3	1,3	5,9	21,0	94,0	16,5	74,1	4,4	19,9	0,0	0,0
Угорщина	54,6	28,6	52,4	26,0	47,6	10,5	19,3	15,5	28,3	0,0	0,0
Мальта	8,9	1,8	20,5	7,1	79,5	4,4	49,6	2,7	29,9	0,0	0,0
Нідерланди	145,3	37,4	25,8	107,8	74,2	58,4	40,2	47,8	32,9	1,6	1,1
Австрія	116,3	9,2	7,9	106,9	92,0	67,0	57,6	39,4	33,9	0,5	0,4
Польща	222,3	127,8	57,5	94,3	42,4	27,2	12,3	67,0	30,1	0,1	0,0
Португалія	19,5	10,2	52,4	9,3	47,6	3,4	17,3	5,9	30,3	0,0	0,0
Румунія	136,0	123,9	91,1	12,1	8,9	1,2	0,9	10,9	8,0	0,0	0,0
Словенія	13,8	2,5	18,3	11,3	81,7	3,3	23,6	8,0	58,1	0,0	0,0
Словаччина	5,4	2,9	54,9	2,4	45,1	2,0	36,8	0,4	8,3	0,0	0,0
Фінляндія	31,5	7,9	24,9	23,1	73,4	9,5	30,1	13,6	43,1	0,1	0,2
Швеція	127,0	20,9	16,4	105,6	83,2	28,1	22,1	70,7	55,7	6,8	5,3
Велика Британія	632,0	81,3	12,9	550,7	87,1	263,6	41,7	287,1	45,4	0,0	0,0
Ісландія	5,4	1,9	35,8	3,4	64,2	2,9	53,2	0,6	10,3	0,0	0,8
Ліхтенштейн	0,6	0,2	26,7	0,5	73,3	0,2	39,8	0,2	33,5	0,0	0,0
Норвегія	66,9	6,9	10,3	60,0	89,6	35,1	52,5	24,3	36,3	0,6	0,8
Швейцарія	156,3	26,2	16,7	130,1	83,2	94,4	60,4	35,7	22,9	0,0	0,0

Інформація про громадянство часто використовується для вивчення іммігрантів іноземного походження. Однак, оскільки громадянство може змінюватися протягом життя людини, також необхідно проаналізувати інформацію по країні народження мігрантів. У межах загального числа іммігрантів, відносна частка уродженців іммігрантів була найвищою в Литві (72 % всіх іммігрантів), Румунії (68 %) і Польщі (50 %). На противагу цьому, Італія, Іспанія, Німеччина, Австрія і Люксембург повідомили про відносно низьку частку уродженців іммігрантів – менше 10 % іммігрантів у 2014 р. (див. табл. 2).

Величезна кількість мігрантів у розмірі 1,9 мільйона прибули до ЄС з країн, які не є членами ЄС. Крім того, 1,8 мільйона чоловік, які вже проживали на території ЄС, мігрували з однієї країни-члена до іншої.

Аналіз за попереднім місцем проживання мігрантів показує, що у Люксембурзі перебувала найбільша частка іммігрантів, які прибули з іншої держави-члена ЄС (91 % від загального числа іммігрантів у 2014 р.), далі йшла Словаччина (80 %) та Румунія (75 %); порівняно низька частка таких мігрантів спостерігалася в Болгарії (19 % всіх іммігрантів), а також в Італії та Швеції (по 29 %).

За гендерними ознаками в країнах-членах ЄС у 2014 р. чоловіків було трохи більше, ніж жінок (53 % в порівнянні з 47 %). В Латвії налічувалось найбільша кількість іммігрантів-чоловіків (62%); навпаки, найвища частка жінок-іммігрантів була зафіксована на Кіпрі (70 %).

Станом на 1 січня 2015 р., в ЄС проживало 34,3 мільйона чоловік, які народилися за межами країн-членів ЄС, в той час як 18,5 млн мігрантів, які народилися в іншій державі-члені ЄС. Тільки в Угорщині, Ірландії, Люксембурзі, Словаччині та Кіпрі кількість осіб, що народилися в інших державах-членах ЄС, є вищою, ніж кількість народжених за межами ЄС (див. табл. 3).

У багатьох країнах ЄС більшість мігрантів були громадянами країн, що не є членами ЄС. За даними на 1 січня 2015 р. кількість осіб, які є громадянами країн, що не є членами ЄС, налічувала 19,8 млн, що становить 3,9 % від усієї кількості населення ЄС. У той час як число людей, що живуть у країнах ЄС-28, але народилися за межами ЄС, було 34,3 млн (див. табл. 4). В абсолютному вимірі найбільше число осіб без громадянства, які проживали в ЄС станом на 1 січня 2015 р., було зафіксовано в Німеччині (7,5 млн чоловік), Сполученому Королівстві (5,4 млн), Італії (5,0 млн), Іспанії (4,5 млн) і Франції (4,4 млн).

Особи без громадянства в цих п'яти країнах-членах ЄС в сукупності представляють 76 % від загальної кількості осіб без громадянства, що мешкають в усіх державах-членах ЄС, в той час як в цих п'яти країнах проживає 63 % від усього населення ЄС. Інші показники мають місце тільки для Люксембургу, Словаччини, Кіпру, Ірландії, Бельгії, Нідерландів, Угорщини, Великої Британії, Мальти та Австрії. У разі Латвії та Естонії, частка громадян з країн, які не є

**Таблиця 3. Розподіл іммігрантів в ЄС за країнами їх народження на 01.01.2015 р. (Eurostat, 2015)**

Країни	Всього		Народився в іншій державі-члені ЄС		Народився в країнах, які не є членами ЄС	
	(тис.)	(% населення)	(тис.)	(% населення)	(тис.)	(% населення)
Бельгія	1 809,0	16,1	854,2	7,6	954,8	8,5
Болгарія	123,8	1,7	43,9	0,6	79,9	1,1
Чеська Республіка	416,5	4,0	163,5	1,6	253,0	2,4
Данія	595,9	10,5	202,8	3,6	393,0	6,9
Німеччина	10 220,4	12,6	4 010,4	4,9	6 210,1	7,6
Естонія	192,9	14,7	13,3	1,0	179,6	13,7
Ірландія	749,9	16,2	445,4	9,6	304,5	6,6
Греція	1 242,9	11,4	345,7	3,2	897,3	8,3
Іспанія	5 891,2	12,7	1 981,2	4,3	3 910,0	8,4
Франція	7 908,7	11,9	2 184,6	3,3	5 724,0	8,6
Хорватія	561,1	13,3	70,5	1,7	490,6	11,6
Італія	5 805,3	9,5	1 815,5	3,0	3 989,8	6,6
Кіпр	176,7	20,9	107,4	12,7	69,3	8,2
Латвія	265,4	13,4	28,3	1,4	237,1	11,9
Литва	136,0	4,7	19,2	0,7	116,8	4,0
Люксембург	248,9	44,2	186,0	33,0	62,9	11,2
Угорщина	475,5	4,8	309,6	3,1	165,9	1,7
Мальта	42,4	9,9	20,1	4,7	22,4	5,2
Нідерланди	1 996,3	11,8	532,3	3,1	1 464,0	8,7
Австрія	1 474,6	17,2	677,3	7,9	797,3	9,3
Польща	611,9	16	219,0	0,6	392,9	1,0
Португалія	864,8	8,3	227,7	2,2	637,1	6,1
Румунія	281,0	1,4	112,4	0,6	168,7	0,8
Словенія	237,6	11,5	68,1	3,3	169,5	8,2
Словаччина	177,6	3,3	147,9	2,7	29,7	0,5
Фінляндія	314,9	5,8	114,8	2,1	200,0	3,7
Швеція	1 602,5	16,4	519,2	5,3	1 083,3	11,1
Об'єднане Королівство	8411,0	13,0	3 090,7	4,8	5 320,4	8,2
Ісландія	39,1	11,9	26,0	7,9	13,1	4,0
Ліхтенштейн	23,8	63,7	8,1	21,7	15,7	42,0
Норвегія	746,4	14,4	339,1	6,6	407,2	7,9
Швейцарія	2 258,2	27,4	1 364,3	16,6	893,9	10,9

членами ЄС, особливо велика через значну кількість визнаних осіб без громадянства (в основному колишні громадяни Радянського Союзу, які постійно проживають у цих країнах, але не набули будь-якого іншого громадянства).

У всіх країнах-членах ЄС, за винятком Естонії, Чехії та Латвії, число осіб, народжених поза межами ЄС, було більше, ніж число тих осіб, що мають громадянство країн-не членів ЄС.

**Таблиця 4. Розподіл іммігрантів в ЄС за країнами їх громадянства на 01.01.2015 р. (Eurostat, 2015)**

Країна	Всього		Громадяни іншої держави-члена ЄС		Громадяни країни, які не є членами		Не мають громадянства	
	тис.	% населення	тис.	% населення	тис.	% населення	тис.	% населення
Бельгія	1 300,5	11,6	857,1	7,6	442,8	3,9	0,7	0,0
Болгарія	65,6	0,9	12,5	0,2	51,2	0,7	1,9	0,0
Чеська Республіка	457,3	4,3	184,3	1,7	273,0	2,6	0,0	0,0
Данія	422,5	7,5	173,2	3,1	244,4	4,3	4,9	0,1
Німеччина	7 539,8	9,3	3 475,5	4,3	4 055,3	5,0	9,0	0,0
Естонія	191,3	14,6	7,9	0,6	183,4	14,0	0,0	0,0
Ірландія	550,6	11,9	368,6	8,0	180,2	3,9	1,8	0,0
Греція	822,0	7,6	198,7	1,8	623,2	5,7	0,0	0,0
Іспанія	4 454,4	9,6	1 948,4	4,2	2 505,2	5,4	0,7	0,0
Франція	4 355,7	6,6	1 485,8	2,2	2 869,9	4,3	0,0	0,0
Хорватія	36,7	0,9	11,7	0,3	24,2	0,6	0,8	0,0
Італія	5 014,4	8,2	1 491,9	2,5	3 521,8	5,8	0,7	0,0
Кіпр	144,6	17,1	106,4	12,6	38,2	4,5	0,0	0,0
Латвія	298,4	15,0	6,8	0,3	291,4	14,7	0,2	0,0
Литва	22,5	0,8	4,3	0,1	16,6	0,6	1,6	0,1
Люксембург	258,7	45,9	222,2	39,5	36,4	6,5	0,0	0,0
Угорщина	145,7	1,5	80,8	0,8	64,8	0,7	0,1	0,0
Мальта	27,5	6,4	14,9	3,5	12,6	2,9	0,0	0,0
Нідерланди	773,3	4,6	430,9	2,5	338,8	2,0	3,6	0,0
Австрія	1 131,2	13,2	565,4	6,6	562,9	6,6	2,9	0,0
Польща	108,3	0,3	30,0	0,1	76,6	0,2	1,7	0,0
Португалія	395,2	3,8	100,4	1,0	294,8	2,8	0,0	0,0
Румунія	88,8	0,4	33,8	0,2	54,7	0,3	0,3	0,0
Словенія	101,5	4,9	17,2	0,8	84,4	4,1	0,0	0,0
Словаччина	61,8	1,1	47,2	0,9	13,1	0,2	1,5	0,0
Фінляндія	218,8	4,0	90,2	1,6	127,8	2,3	0,8	0,0
Швеція	731,2	7,5	296,0	3,0	416,2	4,3	19,0	0,2
Велика Британія	5 422,1	8,4	2 988,1	4,6	2 434,0	3,8	0,0	0,0
Ісландія	24,3	7,4	19,8	6,0	4,4	1,3	0,1	0,0
Ліхтенштейн	12,6	33,7	6,5	17,5	6,0	16,1	0,0	0,0
Норвегія	512,3	9,9	328,1	6,4	182,3	3,5	1,9	0,0
Швейцарія	1 997,2	24,2	1 322,8	16,1	674,1	8,2	0,3	0,0

Аналіз вікової структури населення показує, що для країн ЄС в цілому мігранти молодше населення країни. Розподіл за віком показує, що серед мігрантів набагато більше молоді працездатного віку, ніж серед уродженців. За даними, що доступні на 1 січня 2015 р., середній вік уродженців країн ЄС був 43 роки, в той час як середній вік мігрантів, які проживають в ЄС, був 35 років.

Аналізуючи легальну імміграцію, доречно вказати кількість мігрантів, що отримали громадянство країни, до якої вони вирушили. Число людей, що отримали громадянство держави-члена ЄС,

в 2014 р. складало 889,1 тисяч осіб. Іспанія мала найбільше число осіб, що отримали громадянство, а саме 205,9 тисяч (або 23 % від загального числа громадян ЄС). За Іспанією була Італія (129,9 тисяч), Сполучене Королівство (125,6 тисяч), Німеччина (110,6 тисяч) та Франція (105,6 тисяч).

Як і в попередні роки, найбільша група нових громадян в країнах-членах ЄС в 2014 р. були громадянами Марокко (92,7 тисяч осіб, що складає 10,4 % від усіх наданих громадянств), Албанії (41,0 тисяч або 4,6 %), Туреччини (37,5 тисяч або 4,2 %), Індії (35,3 тисяч або 4,0 %) та Еквадору (34,8 тисяч або 3,9 %). У порівнянні з 2013 роком, кількість громадян Марокко, які отримали громадянство держави-члена ЄС, збільшилася на 5,5 %. Найбільше число марокканців отримало громадянство в Іспанії (38 %), Італії (31 %) та Франції (20 %).

**Висновки  
і перспек-  
тиви  
подальших  
досліджень**

На сучасні міграційні процеси впливає комплексне поєднання економічних, політичних, соціальних та багатьох інших факторів: або в країні походження мігранта, або в країні призначення. Аналізуючи це, припускаємо, що саме політичні чинники стануть рушійною силою міжнародних міграцій та глобальної дестабілізації. Особливо важливе значення мають конфлікти на Близькому і Середньому Сході, в Південно-Східній і Південній Азії, а також на пострадянському просторі. На Близькому Сході періодичне загострення арабо-ізраїльського конфлікту, в який в тій чи іншій мірі втягнуті не тільки Ізраїль і багато арабських країн, а й США, Іран, країни ЄС, може вилитися в нові повномасштабні війни, а отже, – нові масштабні міграції. Також на передньому плані знаходяться міграції, зумовлені демографічними причинами, які породжують розвив між темпами зростання населення в розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Крім того, частково міграційні процеси сьогодні відбуваються через несприятливі кліматичні та екологічні умови, наприклад опустелювання. Важливою особливістю, яка характеризує сучасний етап розвитку міграційних процесів, є значне зростання нелегальної міграції, що стало прибутковим кримінальним бізнесом.

Наслідки міжнародної міграції пов'язані з ризиками бідності та соціального відчуження, перенаселення, низького рівня освіти та можливим етнічно-релігійним зрушенням. Для країн, в яких відбувається відтік людей за кордон, міграція розглядається як певна «система безпеки», що дозволяє країнам регулювати перенаселення і отримувати страховий дохід від грошових переказів. Однак це може бути і загрозою в разі еміграції кваліфікованих кадрів, особливо для країн, що розвиваються. Безсумнівний позитивний ефект міграції полягає у вигляді інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку, налагодження торгових зв'язків у рамках товарообігу, фінансових вигод та наукових здобутків. Для країн, що приймають мігрантів, міграція та формування діаспор безумовно повинна розглядатися як потенційно значний генератор кваліфікованих кадрів.



ЄС та уряди європейських країн занепокоєні зростанням нелегальної імміграції, що потребує розробки нових підходів, гнучкої політики та швидких дій, вироблення нових юридичних, практичних та моральних підходів, що будуть ще більш ефективні та гуманні, ніж раніше. Ця думка була чітко сформульована Спеціальним представником Генерального секретаря ООН з питань міжнародної міграції: «Немає ніяких підстав вимагати від людей, що шукають притулку, пересікати пустелі, терпіти зловживання контрабандистів, побиття, шантажування, зґвалтування та експлуатацію, або примушувати їх бачити як помирають їх друзі та рідні. Це жорстоко, безжалісно та порушує дух всіх біженців, права людини і закони про імміграцію» (Sutherland, 2015). Крім вироблення стратегії щодо нелегальної міграції, ЄС визнає необхідність роботи з мігрантами, які вже прибули та оселилися до країн-членів. Безсумнівно, що в світлі сучасних політичних, економічних, соціальних та екологічних подій, на світ чекає низка викликів, зміна релігійних, расових та культурних особливостей кожної країни та неодноразова зміна демографічної мапи Європи та світу.

### Бібліографічні посилання

- Bertoli, S., Brücker, H., Moraga, J.F.-H. (2013). The European Crisis and Migration to Germany: Expectations and the Diversion of Migration Flows. IZA Discussion Paper № 7170. [ebook] Available at: <http://ftp.iza.org/dp7170.pdf>.
- Boswell, C. (2016). Understanding and Tackling the Migration Challenge. Understanding and Tackling the Migration Challenge. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 9–27.
- Çorabatır, M. (2016). The Evolving Approach to Refugee Protection in Turkey: Assessing the Practical and Political Needs. Migration Policy Institute, Washington, DC., 4–21.
- Doomernik, J., Jandl, M. (eds.) (2008). Modes of Migration Regulation and Control in Europe. Amsterdam: Amsterdam University Press, 12–125.
- Dustmann, C., Fasani, F., Frattini, T., Minale, L., Schönberg, U. (2016). On the Economics and Politics of Refugee Migration. Discussion Paper № 10234, 2–63. [ebook] Available at: <http://ftp.iza.org/dp10234.pdf>.
- Elsner, B., Zimmermann, K. F. (2013). 10 Years After: EU Enlargement, Closed Borders, and Migration to Germany. Discussion Paper № 7130, 2–18. [ebook] Available at: <http://ftp.iza.org/dp7130.pdf>.
- Eurostat. [online] Available at: <http://ec.europa.eu>
- Habrieva, T. Ja., Hamchiev, B. B., Andrichenko, L. V., Vasil'ev, V.A., Eleonskij, V.O., Tuljakov, V.V. (2002). Juridicheskij spravochnik migranta [Legal Guide of Migrant]. Klassiks Stil', Moscow (in Russian).
- Kahanec, M., Pytliková, M. (2016). The Economic Impact of East-West Migration on the European Union. Discussion Paper № 10381, 2–31. [ebook] Available at: <http://ftp.iza.org/dp10381.pdf>.
- Mbaye, L. M., Klaus, F., Zimmermann, K. F. (2015). Environmental Disasters and Migration. Discussion Paper № 9349, 2–11. [ebook] Available at: <http://ftp.iza.org/dp9349.pdf>.
- Metcalfe-Hough, V. (2015). The migration crisis? Facts, challenges and possible solutions. Overseas Development Institute, London.
- Pastore, F. (2014). The Governance of Migrant Labour Supply in Europe, Before and During the Crisis. Comparative Migration Studies 2 (4), 385–415.

- Rapoport, H. (2016). Migration and Globalization: What's in it for Developing Countries? Discussion Paper № 10109. [ebook] Available at: <http://ftp.iza.org/dp10109.pdf>.
- Rybakovskij, L. L. (2001). Migracija naselenija. [Migration of population]. Vyp. 5: Stadii migracionnogo processa. Migracija v Rossii, 5, 13 (in Russian).
- Rybakovskij, L. L. (2003). Migracija naselenija (voprosy teorii) [Migration of population (theory questions)]. Institut social'no-politicheskikh issledovanij Rossijskoj akademii nauk, Moscow (in Russian).
- Rymarenko, Ju. I. (2007). Mizhnarodne migracijne pravo: Pidruchnyk. Universytets'kyj kurs [International migration law: Textbook. University courses]. Kyi'vs'kyj instytut vnutrishnih sprav, Kyiv (in Ukrainian).
- Shestakov, E. (2011). Trudovaja migracija i kachestvo rabochej sily: dve storony odnoj medali [Labour migration and the quality of the labor force: the two sides of the same coin]. Kadrovik. Kadrovyj menedzhment, 7, 92–100 (in Russian).
- Simionov, Ju. F., Lykova, O. A. (2006). Mirovajaj ekonomika i mezhdunarodnyej ekonomicheskie otnoshenija [The world economy and international economic relations]. Feniks, Rostov-na-Donu (in Russian).
- Sjaastad, L. A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. Journal of Political Economy, 70(1), 80–93.
- Sutherland, P. (2015). A Safer Path to Asylum. [online] Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/europe-refugee-asylum-seekers-by-peter-sutherland-2015-03>.
- Tuccio, M., Wahba, J., BachirHamdouch, B. (2016). International Migration: Driver of Political and Social Change? Discussion Paper № 9794, 2–16. [ebook]. Available at: <http://ftp.iza.org/dp9794.pdf>.
- Van Der Erf, R., Heering, L. (ed.) (1995). Causes of International Migration. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 3–14.
- Vasyl'chenko, V.S., Grynenko, A. M., Grishnova, O.A., Kerb L.P. (2005). Upravlinnja trudovym potencialom. [Labor potential management]. Kyi'vs'kyj nacional'nyj ekonomichnyj universytet, Kyiv (in Ukrainian).
- Vishnevskaja, N. (2015). Mobil'nost' rabochih mest i rabochej sily [Mobility of jobs and labor]. Mirovajaj ekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija, 10, 62–76 (in Russian).